

הכנס ה־10 למדעי מעלי־גירה בתחום רפת החלב 23–25 לפברואר 1998

ברוח טובה ובשמץ הומור התייצב בפני באי הכנס מנכ"ל משרד החקלאות, מר דני קריצ'מן ופתח במעין התנצלות מלווה בחיוך רחב:

היות ולא נדרשת לדרשה
אני מסתפק היום רק בברכה

שיצרכו הרבה חלב
ושהתוספת תחולק ללא רבב

שיתחברו ויאחדו הרבה רפתות
והתוצאה תהיה מעט אבל יותר גדולות

שתתחרו ותתפארו בתוצאות
ובתנאי שלא תהיה תוספת במזונות

שתלחמו ותתנגדו לכל פיסת יבוא
אבל שיהיה קצת מזה, כדי שלא תירדמו

שתתנפלו ותתקיפו בעיקר את פקידי המדינה
אבל בשום פנים אל תשכחו שתפקידכם הוא לעשות גבינה

שתעלו בפריון ותעלו בתנובה
ושתהינה הרפתות לתפארת המדינה

תעשו כל דבר, תבחינו בין טוב ורע
ובתנאי שכולנו דוקא לא נעלה גירה

ניכר היה שציבור המתכנסים נהנה וקיבל הברכה בהבנה וחיוכים מלוויים במחייאות כפים. עוד באו ובירכו הגב' דליה הראל, משנה למנכ"ל (שאת דבריה נביא כאן בהמשך) ומר משה גורן, מנהל שה"מ – ואז בא תורו של מזכיר המ"ב, הח' יוסי מלול אשר בירך ופתח את עבודת הכנס ה־10.

אכן, דיווחי החוקרים מלווי המחשה משוכללת תפסו את תשומת לב קהל השומעים במשך שלושה ימים תמימים, בהם שולבו גם חמש ההרצאות המוזמנות. לאור העניין הרב וההד הציבורי שעוררו דברי מר אמיר ברקן ממשרד האוצר לקראת סיום הכנס הזה, מצאנו טעם להביאם כתקצירים בחוברת שהופקה לקראת הכנס ה־10 ובנוסף גם דברי התשובה והשגות מפי הח' יוסי מלול, מזכיר המ"ב. מן הראוי שנלמד את החומר – עתידנו ועתיד הענף על כף המאזניים.

(מ.מ.)

ברכת המשנה למנכ"ל משרד החקלאות, הגב' דליה הראל:

בינלאומיות ומקומיות והתפרשות חברות בינלאומיות על פני הגלובוס;
ג. משפטיזציה – הכנסת הפן המשפטי והבחינה המשפטית, לעתים בזכותית מגדלת, לכל ביצוע שינוי או מהלך מינהלי.
כיצד איפוא משפיעות שלוש תופעות אלה על החקלאות הישראלית ועל ענף החלב?

פתיחות – ברור כי ישראל לא יכולה להיות יותר חממה סגורה לייצור המקומי עם כללים משלה וברור כי פתיחות זאת מן הדין שתחול גם לגבי החקלאות וגם לגבי ענף החלב. אמנם, בשלב הנוכחי כל יבוא מוצרי החלב הוא במסגרת ההסכמים הביטורליים, משום שהמכסים הינם פרוהיביטיביים מאד אך בעתיד הלא-רחוק, בטווח של 7 שנים נצטרך להתמודד עם מכסים יותר הגיוניים ברמות של 50%, למשל. יש מי שאומר, למה למהר? הרי הודענו לגאט"ט על מכסים גבוהים והם קיבלו אותם.

לפני כחודש השתתפתי בכנס בוגרי המינהל הציבורי שנושאו היה "ישראל בשנת 2020". להפתעתי הרבה, המרצה הראשון שהוא דמות ידועה בעולם התכנון הגאוגרפי והאורבני בישראל, שם דגש על שלוש תופעות כלכליות-חברתיות שעשויות להשפיע באופן מובהק על דמותה של ישראל בעתיד. תופעות אלה ידועות למעשה לכולנו ומצאתי, שאם יש הסבורים כי הן עשויות להשפיע על דמותה הפיזית של מדינת ישראל, הרי שלא יכול להיות ספק לגבי השפעתן על דמותה של החקלאות בישראל, כשענף החלב הוא חלק בלתי נפרד ממנה. התופעות אליהן התייחס המרצה ואשר אני סבורה כי יש להן קשר הדוק לחקלאות הישראלית ולענף החלב הן:

- א. פתיחות כלפי העולם, לא רק תקשורתית אלא גם כלכלית, כשהסכמי הסחר העולמי מהווים נדבך יסודי של פתיחות זאת;
- ב. גלובליזציה – התקשרות בין חברות

הנמכרת במחיר של פי שנים מאשר חמאה מקומית, מראה כי הם רוצים בחמאה טובה יותר וגם למוצר זה שלא השתנה משך 50 שנה יצטרכו להקדיש מחשבה, וכהנה וכהנה.

תחום נוסף הוא השתלבותה של הרפת בדרישות איכות הסביבה. בעתיד הרפת לא תוכל לזהם את סביבתה ללא חשבון ויצטרכו להשקיע סכומים ניכרים בסילוק שפכים ושימוש נכון בפסולת זאת, אולי לתועלת הכלל. רק אתמול שמעתי הרצאה מצד כוהני החקלאות האורגנית כי תגובתה העיקרית של הפרה היא הזבל שהיא מפיקה ולא החלב.

גלובליזציה – את האותות לכך אנו רואים כבר כיום גם בענף החלב והגלידה, כשחברות זרות כגון נסטלה או יונילבר או דנונה משקיעות במפעלי חלב וגלידה בישראל. מובן שיש בכך תרומה חיובית, כי אנו נחשפים לאיכויות זרות טובות יותר ולומדים ממערכי ייצור ושיווק בארצות מפותחות. מאידך, כניסת גורמים זרים למערכת הופכים אותה ליותר חשופה לשיקולים כלכליים טהורים ללא התייחסות לאינטרסים של היצרנים המקומיים. אין כל מניעה כי חברות אלה תתבענה, במידה שישתלם להן, להגדיל את נתח היבוא על חשבון הייצור המקומי ולכן עלינו לדאוג לכך, כי השיווק ממקורות מקומיים ישתלם.

משפטיזציה – כאמור, כיום כל מהלך שאנו עושים חשוף לסכנה של תביעות משפטיות ואין כל ספק, כי האנרגיה המושקעת כיום בהתמודדות משפטיות עולה פי כמה על האנרגיה שהושקעה בעבר. פרמטר זה חשוב מאד לעתידו של תכנון החלב. כל העת מרחפת על ראשו הסכנה של ביטול צו הפיקוח של מצרכים ושרותים שיבטל גם את צו החלב וזאת במידה שהממשלה לא תאריך את תוקפן של התקנות לשעת חירום. כבר כיום עומדת תביעה בבית המשפט על גביית הטל מועצת החלב שלא כדין ויכלתנו להטיל קנסות על חלב חריג ללא חוק ברור בנושא בכדי למנוע עודפי ייצור עומדת במבחן מעשי כל העת.

ובכן, הדברים הם לא כל כך פשוטים. מדי שנה בשנה עלינו לדווח לגאט"ט על הקפי הסובסידיות הישירות והעקיפות שלנו, בהשוואה לנקודת מוצא שהיא שנת 1986. נכון כי ירדנו בסובסידיות הישירות אך עלינו מאד בסובסידיות העקיפות וענף החלב הוא תורם נכבד לכך. זאת משום שהקפי הסובסידיה העקיפה נמדד בפער בין מחירי היבוא (לפי שנת 1986) והמחיר המקומי העכשווי כפול הקפי הצריכה בפועל. שני פרמטרים תרמו לגידול אדיר בהקפי הסובסידיות העקיפות לענף החלב. הגידול בצריכה שנבע בעיקר מהגידול באוכלוסיה, ועליית המחיר המקומי במונחים דולריים. נכון כי הגידול בצריכה נבע מהעליה ונכון כי עליית המחיר המקומי במונחים דולריים נבעה בין השאר מפיגור שער החליפין אחר שער הדולר. אך תופעה זאת קרתה גם בענפים אחרים ושיעור הגידול בתמיכות העקיפות לא מתקרב לשיעור הגידול בענף החלב, שהוא כ-70%. אנו כמובן נצטרך להסביר ולתרוץ זאת לא תהיה מלאכה פשוטה, כך שעמידה בשיעורי המיסוי שנקבעו כלפי גאט"ט אינה מהווה תשובה מספקת.

כמובן, תשובת המפתח היא התייעלות ואנו כבר יודעים לחזור על הסממאות שהפכו כבר לנדושות קמעא: הגדלת הקפי יחידות הייצור על ידי ניוור מכסות, שיפור ההזנה, שיפור הממשק, ייצור חלב בעל תכולת מוצקים גבוהה יותר כדי להזויל את מחיר הגבינות. את כל הדברים הללו אנו יודעים לדקלם ומספיק אם תקראו את מאמרו של עופר קרול בסוף החוברת, שהוא בדרך כלל גביא זעם, כדי שתדעו שיש לנו עוד הרבה מה לעשות.

אך לא רק בתחום ההתייעלות והורדת מחיר החלב יש לנו מה לעשות, אלא גם בתחום האיכות כשדרישות האיכות לגבי מוצרי החלב תשפיענה על טיב החלב הנדרש. חשיפת השוק ליבוא גבינות תחשוף את הקהל הישראלי לגבינות איכותיות יותר ואת אלה ניתן לייצר אולי מחלב אחר ואולי יש לייצר חלק מהחלב בצורה אחרת ולהפכו לחלב יעודי. התנפלותם של הצרכנים הישראלים על חמאה מיובאת,

הקיימת במדינות אחרות. כיום היבוא זול יותר משמעותית מהייצור המקומי רק עקב הסיבסוד שעדיין קיים, אך ייתכן שבעתיד יוקטן משמעותית.

אנו מאמינים בכושרה של הרפת הישראלית להמשיך ולהתייעל ולהיות כח משיכה לשיווק תשומות חקלאיות בחו"ל. הקשר הפוטנטי בין מחקר, הדרכה וחקלאים שבא לידי ביטוי בכנס זה, הוא הנוסחה שתאפשר לנו להמשיך בהתייעלות זאת.

אנו מאחלים לכם איפוא כנס פורה והמשך השקעה תורמת בכל האמצעים ליעול ייצור החלב והשבחתו.

*

מצאנו לנכון ולמועיל, להמשיך כאן ולהביא את תקציר הרצאתו של אמיר ברקן, רכז החקלאות באגף התקציבים של האוצר ומיד לאחר מכן את דברי תשובתו של הח' יוסי מלול, מזכיר המ"ב כדי לסגור את מעגל הדיון הזה ברצף אחד. (מ.מ.)

לאור המשפטיזציה של חיינו יש צורך דחוף להוציא חוק מקיף שיכלול את כל הדברים שאנו רוצים.

כאן ברצוני להעיר מספר מלים על מדיניות משרד החקלאות בעתיד לגבי ענף החלב. אני מעירה הערות אלה לאור הרצאתו של רכז החקלאות באגף התקציבים אשר תמציתה מובאת בסוף החוברת. היות ולא אוכל להיות נוכחת בעת מתן ההרצאה, סברתי כי יש מקום להגיב.

ובכן, לדעתי המרצה טועה טעות כבדה בהמלצותיו לשחרר את הענף ממכסות ולחשוף את השוק ליבוא עם מכס מינימלי. ממדיו של השוק הישראלי וההשקעה העצומה המושקעת ברפת הישראלית מחייבים לשמור על משטר התכנון תוך מתן גמישות לניידות. לגבי החשיפה ליבוא, אמנם היא צריכה להעשות, אך לאט יחסית ותוך התחשבות ברמת הסיבסוד

ענף החלב מנקודת ראות כלל-משקית

אמיר ברקן – רפרנט לענף החלב במשרד האוצר

כללי

ענף החלב מייצר כמיליארד ליטרים חלב בשנה. ערך הייצור השנתי של הענף נאמד בכ- 1.4 מיליארד ש"ח במונחי חלב גולמי ובכ-4.5 מיליארד ש"ח במונחי מחיר לצרכן.

החלב הוא מוצר חיוני ובסיסי ללא תחליפים. משקל החלב ומוצריו במדד המחירים לצרכן משמעותי ביותר ומגיע ל-2.74%.

הענף מאופיין בחסמים ועיוותים מבניים לכל אורך שלבי הייצור (מכסות ייצור בחלב, קיום מונופסון בקליטת החלב, מונופול בייצור ושיווק מוצרי החלב, קיום חסמים בלתי סבירים מפני יבוא מתחרה).

החסמים המבניים בשוק החלב פוגעים ביעילות הענף בפרט וביעילות הייצור במשק הלאומי בכלל, גורמים לבזבז נטו של משאבים

ומעניקים רווחים עודפים ליצרנים על חשבון רווחת כלל הצרכנים.

עיוותים במקטע ייצור החלב

ייצור החלב מנוהל באמצעות משטר מכסות. משטר המכסות גורם לתופעות השליליות כדלקמן:

2.1 אין כל הצדקה כי על סף שנת 2000 תימנע מאדם הזכות לעסוק בייצור חלב. מה גם שעיסוק זה איננו דורש התמחות מיוחדת שאיננה קיימת במקצועות "פחות מסובכים" כגון: הנדסה, מחשבים וכד'. משטר המכסות גורם לחוסר יכולת הענף להפנים יתרונות יחסיים בייצור ולעיוותים בהקצאת המקורות במשק הלאומי.

2.2 משטר מכסות מביא למצב בו הכמות

שניתן לייבא לארץ חלב גולמי ומוצרי חלב במחירים הנמוכים בעשרות אחוזים מהמחירים המקומיים ולהביא על ידי כך לשיפור משמעותי במדד המחירים לצרכן ולהגדלת סך התועלת במשק הלאומי, קיימים כיום מכסי מגן בלתי סבירים המונעים יבוא אפקטיבי לארץ ובכך פוגעים ברווחת כלל הציבור.

שינויים צפויים בענף החלב

אין זה סביר כי המצב הקיים, בו מערכת של הגנות ועיוותים המשרתת קבוצה אקסקלוסיבית של פרטים על חשבון רווחת המשק הלאומי בכללותו, יותר לאורך זמן.

יש לערוך שינויים מבניים בענף החלב מתוך מטרה להביא לקיומו של משק חלב תחרותי בו מחירי התשומות ומחירי המוצרים המוגמרים נקבעים באופן תחרותי בשוק החופשי, באים לידי ביטוי יתרונות יחסיים בייצור ונוצרים התנאים להזלת מחירי החלב ומוצריו לצרכנים. על מנת להשיג מטרה זאת, על הענף לעבור את השינויים המבניים כלדקמן:

4.1 ביטול משטר המכסות – כל פרט יוכל לייצר כל כמות חלב שירצה (שינוי זה יתרחש בין באמצעות מדיניות מכוונת ובין באמצעות התערבות בית המשפט).

4.2 גיבוש נוהל פיקוח על מחירי המונופול שיבטיח הזלת מחירים ריאלית על פני זמן.

4.3 פתיחת שוק החלב ומוצריו ליבוא מתחרה, אשר יחשוף את היצרנים והצרכנים למחירים העולמיים ויביא להתייעלות הייצור המקומי ולשיפור רווחת הצרכנים.

המיוצרת נמוכה מאופטימום של ש"מ מנקודת ראות המשק הלאומי והמחיר שנקבע גבוה מהאופטימום של ש"מ מנקודת ראות המשק הלאומי.

2.3 משטר מכסות פוגע ביצרנים היעילים על מנת לשמר את מעמדם של היצרנים הקטנים והלא-יעילים.

2.4 כתוצאה ממשטר המכסות גבוה מחיר החלב ליצרנים המקומיים בכ-33% מהמחיר העולמי (מחיר מקומי: 40 סנט/ליטר, מחיר עולמי 30 סנט/ליטר).

עיוותים במקטע המחלבות והשיווק

3.1 שוק לא משוכלל – 3 יצרנים מרכזיים (תנובה, טרה, שטראוס) 95% מהשוק.

3.2 "תנובה" – מונופול במוצרי החלב הבסיסיים (חלב שתיה, לבן ואשל, יוגורט, שמנת חמוצה, קוטג', גבינות קשות, גבינות מותכות, חמאה).

3.3 ייבוש חלב – מונופול של "תנובה" (בבעלותה 2 מתקני הייבוש היחידים בארץ: רחובות, תל יוסף).

עלות ייבוש החלב בארץ גבוהה פי 2 מעלות היבוא האלטרנטיבי (בארץ מייבשים כ-13% מסך החלב המיוצר).

כאן המקום לציין כי במידה שייצור החלב בארץ יצטמצם למינימום ההכרחי (300 מיליון ליטר) והיתרה תיבוא לארץ בצורת אבקת חלב וחמאה – המשק הלאומי היה חוסך כ-450 מיליון ש"ח בשנה.

3.4 הגנות מפני יבוא מתחרה – למרות

ענף החלב בישראל

יוסי מלול, מזכיר התאחדות מגדלי בקר

האם נטל, כפי שנערי האוצר חושבים, או שמא דוקא נכס, כפי שישתבר להלן?

בטחון, קליטת עליה, פיזור אוכלוסיה, ועוד ועוד.

במאמרו נסה לבחון את ענף החלב מנקודת ראות המדינה, הצרכנים והיצרנים.

בדצמבר 1995 התפרסם דו"ח "ועדת סיקו", שמונתה על ידי שרי האוצר והחקלאות והשתתפו בה פרופסורים לכלכלה, בראשותו של פנחס זוסמן וכן נציגי האוצר הן אילון וגיא בינשטוק. ההמלצות שלהם נגעו לכל קשת הנושאים בחקלאות, ולעניין ענף החלב כך כתבו בסעיף 15:

בקורס מבוא לכלכלה מלמדים שהמטרה של כל חברה היא אחת – מקסימום רווח כלכלי. מאמרו של אמיר ברקן, רכו החקלאות במשרד האוצר, נתקע במודל הזה ומכאן השגיאה שלו בניתוח הענף והמסקנות לעתיד. במציאות אין שום פירמה, שמטרתה היחידה היא מקסימום רווח. לכל חברה יש מטרות מגוונות מעבר לרווח הכלכלי, והדבר נכון למדינה שיש לה מטרות לאומיות, חברתיות, כלכליות ופוליטיות. העניין נכון שבעתים למדינת ישראל עם סבך הבעיות המיוחדות אותה,

מדיניות מכסות ומחירים במשק החלב

להערכת הוועדה פעלה מדיניות המכסות והמחירים במשק החלב בצורה משביעת רצון. לכן אין הוועדה ממליצה על שינויים מרחיקי לכת במדיניות זאת.

עם זאת סבורים חברי הוועדה, כי ראוי לדאוג להסדרים אשר יאפשרו ניידות רבה ככל האפשר של מכסות חלב בין היצרנים הפוטנציאליים. ככל שתצומצמה ההגבלות על תנועת מכסות החלב בין יצרנים כן ייטב. מנקודת ראות זאת תומכת הוועדה במתן חופש מלא להיווי שותפויות כל שהן לייצור חלב.

העוברים על הענף בעולם. המאפיינים של משק החלב באירופה, עליהם הוחלט במוסדות האיחוד גם לאחרונה הם:

המסקנה של הוועדה המכובדת (בה לא נכח אף רפתן) היתה חד-משמעית ונותנת ציון טוב למבנה, לארגון ולתרומה של ענף החלב.

משק החלב באירופה

להלן נבחן את משק החלב בארצות האיחוד האירופאי, להן אנחנו רוצים מאד להידמות בהיותן ארצות דמוקרטיות, ליברליות ובעלות "כלכלה חופשית".

יצרני החלב באירופה ממלאים תפקידים לאומיים וחברתיים חשובים והמדינות משקיעות משאבים רבים בהגנה וטיפוח היצרנים תוך התייחסות לתהליכים הכוללים

● **המשך תכנון מרכזי** – מדינות אירופה רוצות להגן על החקלאים ולהבטיח את פרנסתם ולכן, כל מדינה מקבלת מכסות ייצור מוגדרת עם קנסות על חריגות.

● **מכסות חלב** – עד שנת 2006 לפחות. משטר המכסות ממלא את הציפיות ולפי כך כל מדינה מחלקת את המכסה הכוללת למכסות פרטניות לחקלאים בהתאם לתנאים המיוחדים שלה.

והתחרות בין המחלבות מולידה מוצרים חדשים, לעתים קרובות.
מחירים – משק החלב תרם תרומה נכבדה לכיסו של הצרכן ושל הממשלה, בזכות התייעלות מתמדת, המוצאת ביטוי בירידה רצופה של מחירי החלב. בטבלה 1 להלן הממצאים של מחירי החלב בשמונה השנים האחרונות, כאשר הבסיס הוא 1989.

טבלה 1.

159.8%	עליית מדד המחירים לצרכן
119.2%	עליית מחירי החלב לצרכן
160.8%	עליית המדד ללא השפעת החלב תרומת החלב להוזלת המדד
0.4%	(מצטבר ל-8 שנים) חסכון להתחייבויות ממשלתיות
762	צמודות (במיליון ש"ח)
.	בממוצע לשנה בתקופה הנבדקת
95	(במיליון ש"ח)

משק החלב תרם למדינת ישראל חסכון תקציבי שנתי של כ-100 מיליון ש"ח בכל שנה ב-8 השנים האחרונות!
 מעניין לבדוק את מקטע יצרני החלב והמחלבות בנפרד.

טבלה 2.

119.2%	עליית מדד המחירים לצרכן
88.6%	מוזה – עליית מחירי החלב הגולמי
159.6%	מוזה – עליית הוצאות התעשייה והשיווק
	כל הנתונים הוכנו ע"י רחל בודושק, המחלקה הכלכלית של המרכז החקלאי.

● **סובסידיות ישירות ועקיפות** – בשנת 1996 השקיע האיחוד האירופאי 5-6 מיליארד דולר (!) סכום עתק, בסובסידיה ישירה ליצוא העודפים. הסכמי הסחר העולמיים מחייבים הקטנה הדרגתית של התמיכות ואלה מוסבות לתמיכה ישירה ביצרנים בערך של כ-200 \$ לפרה, שהם כ-3 סנט לליטר חלב. כמו כן נותנות מדינות האיחוד תמיכה עקיפה במחקר, חינוך והדרכה וכן סיוע להשקעות באיכות הסביבה.

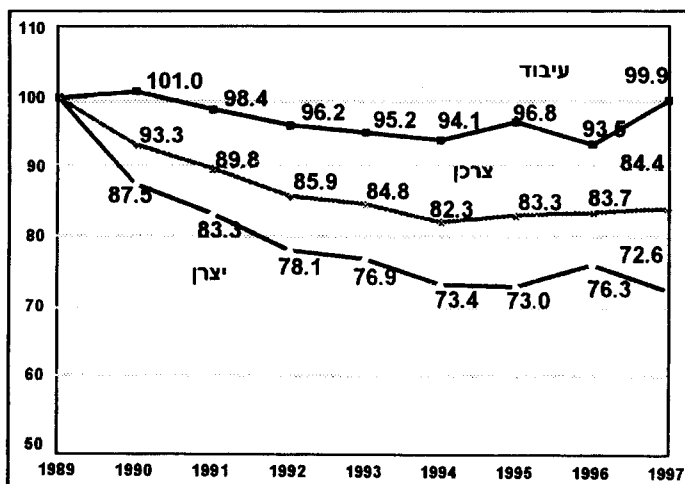
● **ריכוזיות גדולה** – השוק הופך לתחרותי יותר ויותר. אין מקום ליצרנים ולמחלבות קטנות ולכן, יש תהליך מואץ של ריכוזיות מתגברת בכל משק החלב. רק גופים גדולים יכולים להשקיע בטכנולוגיות וציוד, במחקר ופיתוח ובפירסום ובשיווק וכך, בניגוד לכללי "הכלכלה החופשית" התאורטית, המונופולים מתגברים בקואופרטיבים של היצרנים, במחלבות גדולות רב-לאומיות והתחרות גולשת לשוק המוצרים הסופיים הממותגים ולא בחומרי הגלם הפשוטים (אבקת חלב וחמאה).

● **ירידת מחירים** – התחרות עוברת פנימה לתוך אירופה ויש תהליך של ירידת מחירים ששוחק את ריווחיות היצרנים והמחלבות. הטובים והיעילים יצברו יותר כוח וישתלטו על הענף.

מטרות משק החלב בישראל

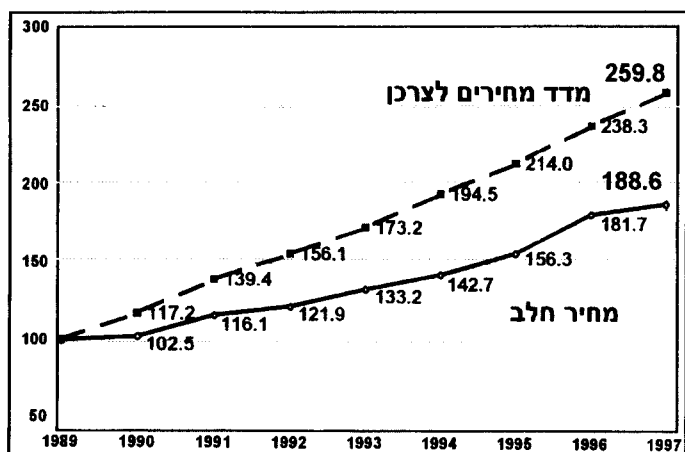
כפי שהוגדרו על ידי ממשלות ישראל לדורותיהן **אספקה סדירה של מוצר מזון בסיסי וחיוני** ואת המשימה המרכזית של משק החלב. חלב ומוצריו הינם מוצר המוני הנצרך על ידי כל האוכלוסיה וחיוני במיוחד לקבוצות הגישות כגון תינוקות וילדים, נשים, חולים, מבוגרים.
 ◀ **כמויות** – מדפי מוצרי החלב במרכולים הינם העשירים ביותר בעולם, עם מגוון עצום של מעל ל-1000 מותגים טעימים, מזינים ואיכותיים, בהם רווחת הצרכן מוצאת סיפוק כמעט מושלם (יש לשפר את מדף הגבינות הקשות). האספקה סדירה ושוטפת

תרשים 1. התפתחות מחירים ריאליים לחלב יצרן, עיבוד, צרכן (1989 = 100).

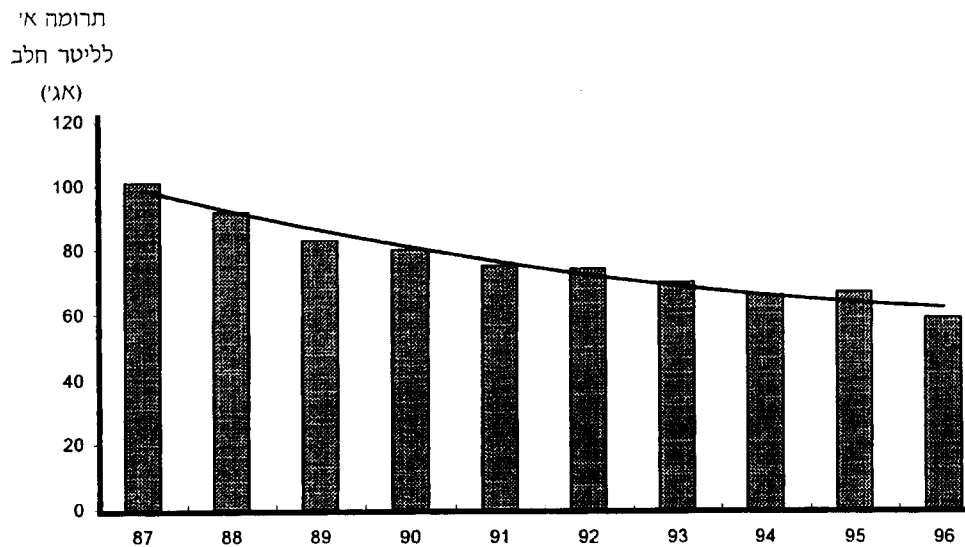
מחירי החלב ירדו בכ- 16% מצטבר, בהשוואה לשנת 1989 (תרשים 1). הוצאות התעשייה והשיווק עלו כמו המדד הכללי והתרומה האמיתית להתייעלות היתה של יצרני החלב. עלות החלב הגולמי מהווה כמחצית מכלל מחירי מוצרי החלב בתעשייה. בתקופה זאת ניכר מעבר צרכנים למוצרי חלב מתוחכמים ויקרים יותר עם אריזות חדשות ומרשימות. הפירסום והשיווק תופסות נתח גדול יותר מסך הוצאות של התעשייה ומקשות על תהליך ההתייעלות.

תרשים 2. התפתחות מחירי חלב ליצרן לעומת מדד המחירים לצרכן (1989 = 100).

תרשים 2 ממחיש את תרומת יצרני החלב למדד המחירים. הרווח בין שני הקווים הוא המתנה של הרפתנים להורדת מדד המחירים לצרכן, חלקו בזכות ירידת מחירי המזונות בעולם, חלקו בגלל שחיקת דיווחיות היצרנים, וחלקו בזכות התייעלות אמיתית של הענף.

שינוי בתרומה א' לליטר חלב ב-10 שנים
 עפ"י תחשיב של סטיבן דוזן במשקי העמקים המזרחיים

לאירופאים יש עוד שני יתרוונות כלכליים ישירים. מענק ישיר ליצרנים של כ-200 \$ לפרה שהם כ-3 סנט לליטר חלב. רוב היצרנים מאוגדים בקואופרטיבים של מחלבות שמחזירות ליצרנים עוד כ-3 סנט נוספים. הכנסת החקלאי בישראל מסתכמת במחיר המטרה בלבד ואילו הכנסתו של האירופאי כוללת גם כ-15% נוספים ממקורות חיצוניים.

המסקנה: יצרן החלב האירופאי הממוצע מקבל עבור החלב הגולמי תמורה גבוהה מהישראלי, חלקו דרך המחיר וחלקו בצורות נוספות.

◀ **איכות החלב** – שיפור משמעותי עם השנים המאפשר ייצור מוצרי חלב איכותיים יותר עם חיי מדף ארוכים, שמביאים תועלת רבה לצרכנים ולתעשייה.

תקנון איכות החלב נבנה במטרה להחמיר עם דרישות האיכות עד להשוואה עם המקובל במערב אירופה. התעשייה יכולה להפיק יותר תוצרת מכמות חלב נתונה עם אורך חיים יותר גדול ובכך יש תרומה להתיעלות של הענף.

קו המגמה של הריווחיות לליטר חלב ברפת נמצא בירידה מתמדת ובתוך 10 שנים הצטבר לשיעורים משמעותיים. הרפת של היום פחות ריווחית ממה שהיתה פעם ונראה שתהליך השחיקה ימשך גם בעתיד.

השוואת המחירים ליצרן החלב בישראל עם המקובל באירופה.

מדינה	המחיר / \$ ק"ג חלב	מדד
ישראל	0.39	115
הקהילה האירופית, ממוצע	0.35	100
גרמניה	0.34	96
איטליה	0.42	118
הולנד	0.35	98
צרפת	0.33	93
דנמרק	0.35	99
בריטניה	0.34	97

אנחנו יותר יקרים מאירופה ב-15% לערך, שהם 4 סנט/ליטר.

חשוב לזכור: ליצרן הישראלי יש חסרונות אוביקטיביים בעצם המיקום באקלים המזרח התיכון, עלויות כשרות, העדר מזון גס זמין וזול, מעורבות פוליטית מזיקה, שער דולר מפגר ועוד.

מדפים גדושים שלל מוצרי חלב תוצרת הארץ (צילומי מועצת החלב).

לסיכום ביצוע המטרה הראשונה

משק החלב בישראל מגשים במלואו את המטרה המרכזית של אספקה סדירה ויציבה, במגוון מוצרים ובמחיר סביר לכל האוכלוסיה. כמו כן, הוא תורם תרומה נכבדה להתמודדות המדינה בהשפעות עלות המדד הכללי, שמוצרי החלב מהווים בו מרכיב חשוב.

◀ פיזור האוכלוסיה ותרומה לתעסוקה –

1,500 רפתות בכל רחבי הארץ מדין ועד אילות. על יד הרפת יש שטחי מספוא השומרים על ריאות ירוקות ומנצלים מים שוליים. הענף תורם להעסקה של עובדים רבים בהובלת חלב, ספקי ציוד וח"ג, סוחרים, מדריכים, חוקרים, אלפי משפחות עובדים במחלבות, ועוד. בסה"כ עשרות אלפי משפחות מתפרנסות מהענף.

ענף החלב משמש בסיס לתעשיות יצוא – צח"מ אפיקים, תעשיות לכיש בשדרות, S.C.R., יצוא זרמה, יצוא ידע ועוד.

ענף החלב גם מספק את הרוב המכריע של הבשר הטרי בארץ.

◀ שמירה על שטחי לאום ואזורי בטחון –

רפתות רבות מהוות את ענף הפרנסה העיקרי בישובים בשטחים הרגישים ביותר של מדינת ישראל, בגבול הלבנון, ברמת הגולן, בבקעה, בערבה, בגבול הרצועה ועוד. מעשה הקמת הרפתות נמשך גם בימים אלה, עם הקמת שתי רפתות שיתופיות נוספות בגוש קטיף ורפתות משפחתיות בבקעה וזאת על פי החלטת משרדי הממשלה משיקולים של ייצוב ושמירה על שטחים חיוניים למדינה.

◀ ניצול השקעות שבוצעו בסיוע המדינה –

משק החלב הינו עתיר הון והשקעות ברפת ובמערכות תומכות ומשלימות. ניצול יעיל של השקעות אלה יתאפשר רק אם יצרני החלב יספקו את הרוב של הצריכה המקומית ופיתוח פוטנציאל של מוצרי חלב ותעשיות לוואי לענף.

◀ שמירה על המגזר החקלאי –

ככלל חלה שחיקה רבה במעמדה של החקלאות בישראל, כאשר הממשלה ירדה במשך

השנים ממעורבותה בענפים השונים. התקציבים קוצצו, התמיכות נמחקו ומשקלה של החקלאות נמצא בתהליך ירידה מתמיד עם ההכנסה הנמוכה ביותר מבין ענפי המשק.

אחד היוצאים מן הכלל הוא ענף החלב ולזכות ממשלות ישראל יש לומר, שעד עתה השכילו לשמור את התכנון הכולל בענף, דרך חלוקת מכסות פרטניות וקביעת מחיר מטרה שמחזיר את רוב הוצאות הייצור לחקלאי.

למרות שחיקה בהכנסות וברווחיות נחשב ענף החלב ליציב מבין ענפי החקלאות שמאפשר עדיין פרנסה סבירה לעוסקים בו.

מן הנכתב עד כה עולה בבירור, שענף החלב בישראל ממלא בכבוד את כל המטרות שהמדינה הציבה בפניו. הענף מספק את כל הצריכה המקומית של חלב ומוצריו במגוון מוצרים עצום, באיכות טובה וטעימה ובמחירים סבירים לכל נפש.

ענף החלב הגיע לשיאים עולמיים בתגובת החלב ובכמות הרכיבים לפרה, (וזה לא דבר של מה בכך, כענף צעיר מול מדינות בעלות מסורת של מאות שנים בייצור חלב) הוא מהווה חלון ראווה מרשים שראשי המדינה אוהבים להתגאות בו, בארץ ומחוצה לה.

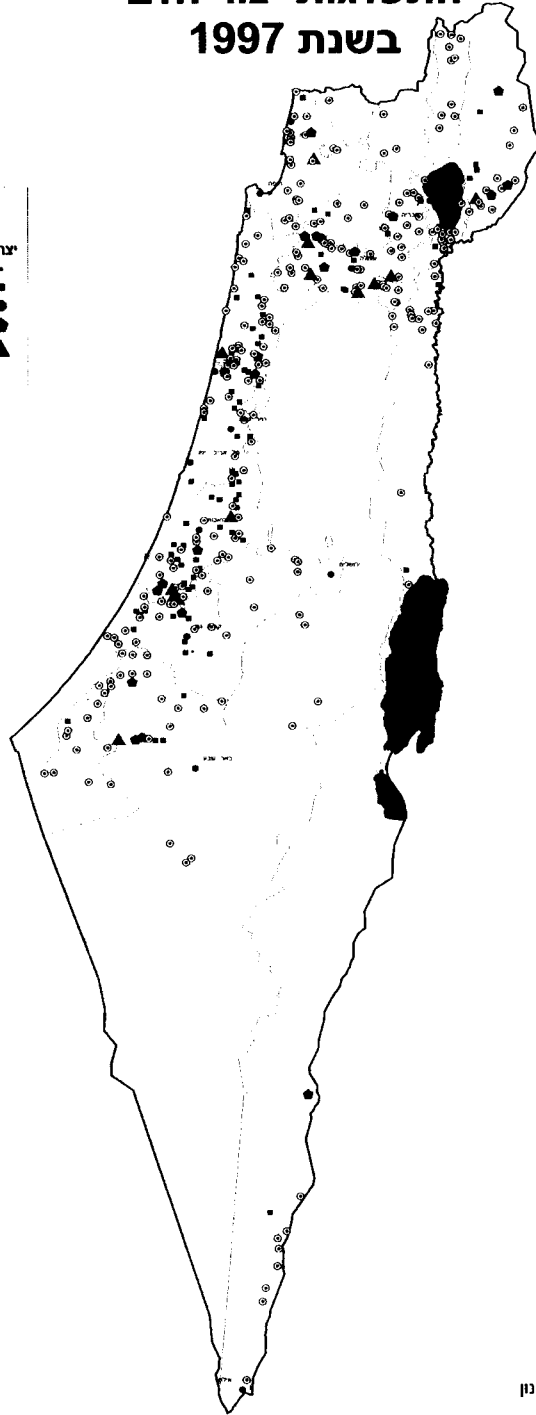
תוצאות אלה הושגו, ראשית כל, בזכות הגורם האנושי העוסק בענף. השילוב המוצלח בין רפתנים, מדריכים, חוקרים, מזריעים, רופאים, ספקים והתעשייה, בצירוף הגופים המרכזיים, ההתאחדות, אגודות ההזרעה, "החקלאית", מועצת החלב, המחלבות, המערך לבריאות העטין, שה"מ, גופי המחקר ומשרד החקלאות – הביא ליצירת ענף בעל תשתית כלכלית, מקצועית וטכנולוגית מן המשובחים בעולם. יש לברך על כך ולהיזהר מאד מפגיעה חמורה בענף שתביא לאובדן השקעה ופיתוח מקצועי רב-שנתי.

על יסוד הנסיון שלנו ביבוא מוצרי חלב ניתן לשער, שיבוא מוגבר לארץ לא יביא להזלת מחירים ולרווחה ולצרכנים. יבוא כזה יהרוס את

התפלגות יצור חלב בשנת 1997

יצרי החלב לפי קבוצת גודל (בליטרים)
6,000 - 200,000 •
200,001 - 2,000,000 ■
2,000,001 - 5,000,000 ●
5,000,001 - 8,000,000 ●
8,000,001 - 25,000,000 ▲

הזקן ע"י רפי וייס הרשות לתיכנון

המלצות לפעולה

כדי לעמוד באתגרים הכבדים העומדים בפני משק החלב בישראל, שעיקרם חשיפה הולכת וגוברת ליבוא מתחרה, שיפור בטעמו ובדרישותיו של הצרכן המודרני וכן עליית חשיבותה של איכות הסביבה – יש לפעול לאמנה בין הממשלה לבין משק החלב.

האמנה תיחתם ל-10 שנים ותקבע דרכי פעולה מוסכמים על מנת לתת יציבות, החיונית מאד לתהליכים של ארגון מחדש, בענף עתיר הון וידע מקצועי.

◆ **המשך התכנון הכולל בענף** – חקיקת חוק החלב, מכסה ארצית על פי הצריכה המקומית, מכסות פרטניות ליצרנים, מחיר מטרה לחלב.

◆ **מכסים גבוהים** על היבוא היוורדים בהדרגה ל-50% בתום התקופה.

◆ **הימנעות** מהקמת רפתות חדשות למשך שלוש שנים ועידוד ניווד המכסות על ידי הקלות במס למוכר והכרה בהשקעה לקונה. סיוע לרפת המשותפת בעיקר בהשקעות איכות הסביבה, עידוד מיוחד להוצאת הרפתות לפריפריה.

◆ **המשך התייעלות** של היצרנים והמחלבות, ירידת מחירים, שיפור איכות ופעילות לקידום היצוא.

לאור ההצלחה של תהליכי כאלה בעבר, אין מניעה שלא לחתום על אמנה כזאת שתביא תועלת למשק המדינה, רווחה לצרכנים ויציבות הוגנת בפרנסת החקלאים.

הענף המקומי ויעשיר את קופתם של היבואנים והסוחרים, ואילו רווחת הצרכנים תצא נפגעת מאד.

האתגרים בפני משק החלב בישראל

ההתפתחויות המהירות בשוק החלב העולמי מחייבים את הענף בארץ לקרוא את "הכתובת על הקיר" ולהערך בהתאם.

◆ **התייעלות** (חסכון בהוצאות שאינו פוגע ברווחיות הענף) מהירה של כל הגופים בענף, יצרני החלב ובעיקר תעשיית החלב. הצורך בהתייעלות יביא לריכוזיות גדולה יותר של יצרנים ותעשיות.

◆ **שיפור** נוסף באיכות מוצרי החלב ופיתוח מוצרים חדשים, בעיקר בגבינות הקשות, שיביאו להגברת הצריכה של מוצרי חלב בארץ.

◆ **שמירה** על המשך מחקר, פיתוח והדרכה **ממלכתיים**, להשאיר את ישראל בצמרת המקצועית העולמית.

◆ **התיחסות** מיוחדת לנושא **איכות הסביבה** שהינו מרכזי וחשוב ביותר. הטיפול מחייב השקעות כבדות שברובן יבואו מהצרכנים ויאפשר חיים משותפים של הרפת והמחלבה עם סביבתן. שיקולי איכות הסביבה וערך הנדל"ן יביאו, בטווח הארוך, לנדידתה של הרפת ממרכזי הארץ לפריפריה ולצמצום מספר הרפתות.

ענף החלב בארץ ישראל היה כנראה מוצלח מאד עוד בתקופת התנ"ך. עם חידוש ההתיישבות הציונית לפני כמאה שנה זכה לשיקום פנטסטי והגיע לשיאו בשנת ה-50 לעצמאות ישראל. אנחנו בטוחים שהוא ימשיך וישגשג, ככתוב בספר יואל ד', 18:

"והיה ביום ההוא יטיפו ההרים עסיס וכל הגבעות תלכנה חלב".